

Riscos, reptes i oportunitats per a la contribució a la construcció de la pau a Moçambic

Iván Navarro i Josep Maria Royo

Investigadors de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB

Nº30 / Juliol de 2025

Apunts ECP de
Conflictes i Pau

Resum

Moçambic¹ celebra el seu 50 aniversari d'independència de Portugal en un moment crucial, amb decisions claus i imminents entorn el seu futur econòmic i un procés nacional de reformes en marxa. El país està sortint de la incertesa política després de les eleccions d'octubre de 2024, mentre que la persistent inseguretat en relació al conflicte armat de Cabo Delgado i les seves conseqüències humanitàries, la fragilitat econòmica i les recurrents crisis climàtiques continuen posant a prova la resiliència nacional. No obstant això, segueixen oberts molts reptes i desafiaments pendents relatius al procés de diàleg nacional acordat a l'abril referent al conflicte armat de Cabo Delgado, el qual s'ha intensificat en els últims mesos, i al procés d'implementació de l'acord de pau entre el Govern i RENAMO, que ha culminat al juny, entre llums i ombres.

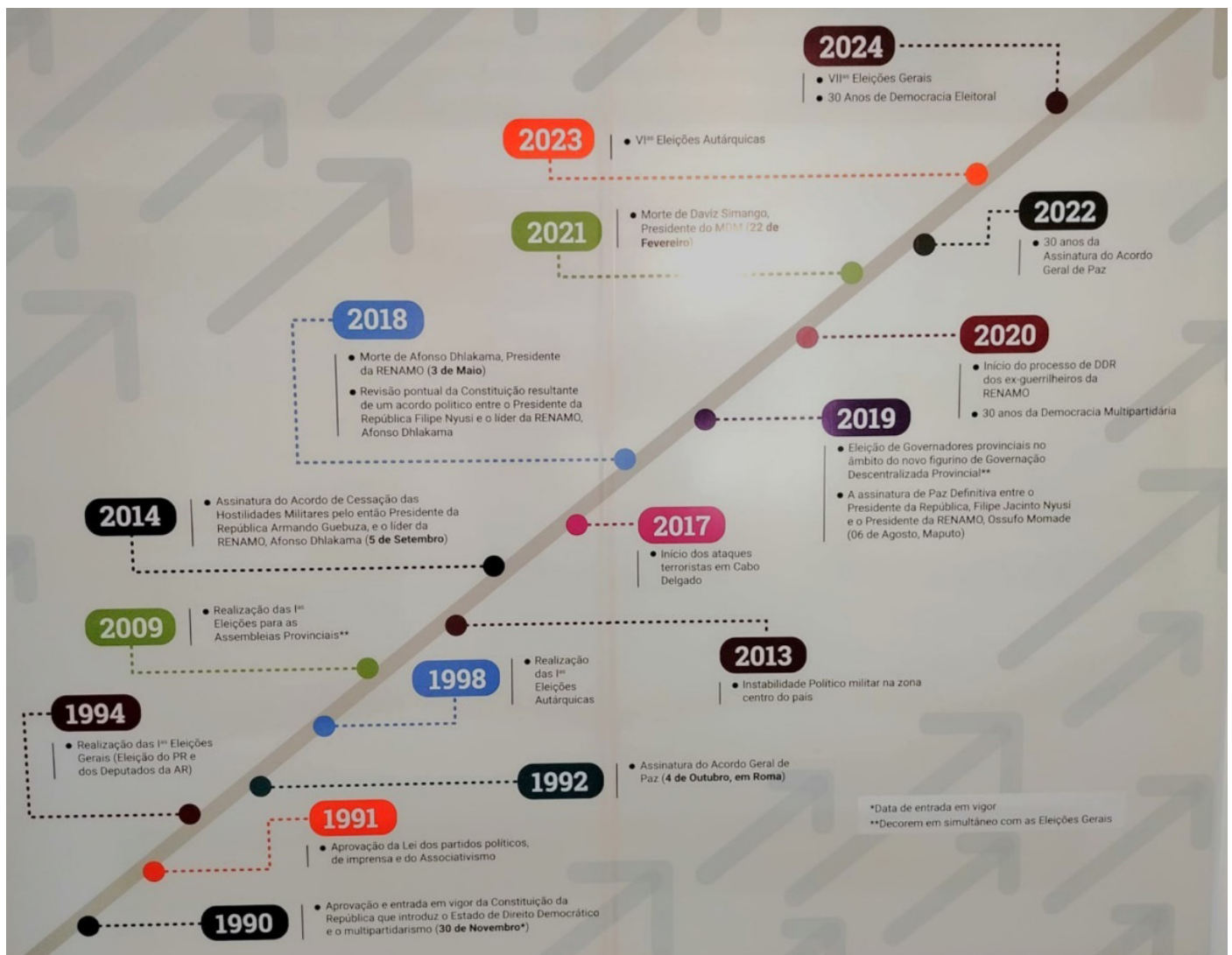
Evolució política recent i violència postelectoral després de les eleccions d'octubre de 2024

En el marc de la celebració del 50è aniversari de la seva independència, Moçambic travessa una crisi política i de drets humans sense precedents en la seva història com a nació. Les tensions postelectorals s'insereixen en un context de centralització del poder per part de l'executiu. En les últimes dècades, la separació de poders ha estat cada vegada més simbòlica. El president de la

República, que també és líder del Front d'Alliberament de Moçambic (FRELIMO), controla directament l'agenda legislativa, la designació de magistrats i el funcionament d'institucions clau com l'aparell de seguretat, la fiscalia o els mitjans de comunicació estatals. Això ha generat una creixent desconexió entre el poder polític i les demandes ciutadanes.

L'any 2024 va estar marcat per l'augment de les tensions polítiques al país a causa de la celebració de les eleccions generals que van derivar en una nova victòria del partit governant, FRELIMO, fet que va generar una profunda crisi política i protestes ciutadanes al país que van ser durament reprimides. El governant FRELIMO havia escollit el governador de la província del centre, Inhambane, Daniel Chapo, mentre que, el que aleshores era el principal partit de l'oposició, Resistència Nacional Moçambicana (RENAMO), va reeligir com a candidat Ossufo Momade. Per la seva banda, Venâncio Mondlane, qui fos anteriorment candidat de RENAMO, es va presentar encapçalant la coalició de partits d'oposició Coalició Aliança Democràtica (CAD). Posteriorment, el juliol del 2024, la Comissió Nacional Electoral (CNE) va prohibir el registre de la CAD per presentar-se als comicis legislatius i provincials, també previstes per al 9 d'octubre, tot i que va permetre que el seu candidat pogués presentar-se a l'elecció presidencial. Mondlane finalment a l'agost es va sumar a l'emergent partit opositor Partit Optimista per al Desenvolupament de Moçambic (PODEMOS), creat el 2019 com una escissió de FRELIMO crítica amb la gestió del partit governant des del 1975. PODEMOS va ocupar el buit deixat per la CAD. PODEMOS no podia ser il·legalitzat, ja que la CNE ja havia acceptat les seves llistes de candidats. PODEMOS

1. Aquest estudi és resultat d'una investigació sobre el terreny duta a terme a Moçambic el juny del 2025. Durant aquesta estada es van realitzar nombroses entrevistes a un ampli espectre d'actors locals i internacionals de l'àmbit polític, social i humanitari. Per petició expressa de les persones entrevistades no es revelaran les fonts relacionades amb les anàlisis que apareixen en aquest informe. L'ECP agraeix al delegat de l'ACCD la disposició i col·laboració per al desenvolupament d'aquesta activitat.

Font: IMD

és la successió de l'Associació per al Desenvolupament del Voluntariat a Moçambic (AJUDEM), una organització juvenil liderada per Samora Machel Junior, el fill del primer president del país, Samora Machel, qui va intentar presentar-se a les eleccions municipals el 2018 per l'alcaldia de Maputo, tot i que el seu partit va ser il·legalitzat.

Les eleccions generals celebrades a Moçambic l'octubre del 2024 van ser concebudes com una oportunitat clau per reforçar la institucionalitat democràtica i refermar l'estabilitat del país després de diversos anys marcats pel conflicte armat amb RENAMO i la guerra a Cabo Delgado, a més de diferents focus de tensió política i social. Tanmateix, els comicis van evidenciar una vegada més les esquerdes profundes en el sistema polític moçambiquès: acusacions de frau electoral, violència postelectoral, repressió de l'oposició, i la fragilitat de les institucions encarregades d'arbitrar el procés electoral.

FRELIMO va sortir oficialment victoriós dels comicis. La Comissió Electoral va publicar el 24 d'octubre uns resultats que van donar una majoria de dos terços al Parlament i el seu candidat Daniel Chapo va guanyar la votació presidencial; Venâncio Mondlane i el partit PODEMOS van quedar en segon lloc en tots dos recomptes mentre que el suport a l'anterior principal partit de l'oposició, RENAMO, va col·lapsar. FRELIMO va obtenir 171 diputats, PODEMOS 43, RENAMO 28 i el MDM 8. En les eleccions del 2019, en les quals PODEMOS no va participar, FRELIMO havia obtingut 184 diputats, mentre que RENAMO havia obtingut 60 escons, cosa que posa de manifest la seva derrota davant el nou partit PODEMOS. No obstant, els resultats van ser immediatament qüestionats. RENAMO, debilitat per divisions internes i pel desgast dels seus lideratges, va optar per mantenir la seva participació institucional, cosa que li va suposar importants crítiques per part de la ciutadania, així com PODEMOS, que inicialment havia realitzat una crida

al boicot dels resultats. Les denúncies van incloure irregularitats en el registre de votants, manipulació d'actes electorals, obstrucció a l'accés d'observadors independents i ús de recursos públics per a finalitats partidistes. En diverses zones del centre i nord del país, l'oposició va reclamar victòries municipals i provincials que van ser revocades posteriorment per decisions administratives. Les eleccions van estar marcades per una baixa participació (43%), especialment al nord del país, i per acusacions de frau com urnes reemplenades, "votants fantasma", i tal com s'ha assenyalat, l'ús de recursos de l'Estat per afavorir FRELIMO.

Les mobilitzacions post electorals

En els dies i setmanes posteriors a la publicació dels resultats, es van desencadenar protestes ciutadanes en ciutats clau com Nampula, Beira i Quelimane, tot i que posteriorment les mobilitzacions es van estendre al conjunt del país, fins i tot en feus tradicionals de FRELIMO, com la província de Gaza, al sud. Aquestes manifestacions van ser reprimides amb violència pels cossos de seguretat. Es van documentar desenes de detencions arbitràries, desaparicions forçades, tortures i almenys una vintena de morts. La CNE i el Tribunal Constitucional, tots dos àmpliament percebuts com a parcials a favor de FRELIMO, van rebutjar revisar els resultats. El Tribunal Constitucional el 23 de desembre va admetre irregularitats, però va dictaminar que "no van influir substancialment en la transparència del procés". Diverses organitzacions locals i internacionals van elevar prop de 400 persones mortes i més de 4.000 detingudes com a conseqüència de la repressió dels cossos de seguretat, principalment en els mesos posteriors a les eleccions, novembre i desembre, tot i que el clima de repressió es va prolongar fins al març. La Plataforma DECIDE, el 13 de juny de 2025, en 378 les víctimes mortals com a conseqüència de la repressió, més de 4.000 persones ferides (entre les quals, més de 750 ferides de bala) i al voltant de 7.000 persones detingudes, entre els quals romanien detingudes el juny del 2025 al voltant de 3.000 persones a tot el país.

La violència electoral, però, no és un fenomen nou a Moçambic. Ja en les eleccions del 2014 i el 2019 es van registrar episodis similars, tot i que amb mobilitzacions més reduïdes i localitzades, i una resposta més continguda per part dels cossos de seguretat.

Encara que la violència electoral no és un fenomen nou a Moçambic, el fet que el 2024 s'hagin repetit amb més intensitat suggereix una creixent frustració popular davant la falta d'alternança i de canals democràtics eficaços per a l'expressió política

El fet que el 2024 s'hagin repetit amb més intensitat suggereix una creixent frustració popular davant la falta d'alternança i de canals democràtics eficaços per a l'expressió política. En aquest sentit, tot i que en un primer moment les mobilitzacions es vinculaven a les irregularitats i el frau electoral, van acabar aglutinant tot un clima de descontentament i crisi prèvia vinculat a una situació d'exclusió econòmica d'amplis sectors de la població, sumada a la precarietat de serveis bàsics, que reforça la percepció que el sistema està capturat per una elit que governa en funció d'interessos propis i no del bé comú. A aquesta qüestió se suma la pobresa i la desigualtat, l'alt cost de la vida i les altes taxes d'atur; les asimetries entre el món urbà i el món rural, les asimetries socioeconòmiques entre el nord, el centre i el sud del país, on s'ubica la capital, o les desigualtats intergeneracionals; la desigual distribució de la renda i la desigual distribució dels beneficis derivats de la presència d'indústries extractives, entre altres factors, segons diverses anàlisis.

Organitzacions de la societat civil com el Centre d'Integritat Pública (CIP) i l'Observatório do Meio Rural (OMR), entre d'altres, van documentar les irregularitats i van proposar una agenda de reformes institucionals: despartidarització de l'Estat, enfortiment del poder judicial, autonomia dels òrgans electorals i garanties per a la llibertat de premsa. No obstant, fins al juny del 2025, aquestes propostes no han sigut ateses pel Govern.

La comunitat internacional va reaccionar amb cautela. La Comunitat de Desenvolupament de l'Àfrica Austral (SADC) i la Unió Africana (UA) van emetre comunicats genèrics cridant al diàleg i a la pau, mentre que la UE i els EUA van expressar preocupació per la violència, però van evitar sancions o mesures de pressió significatives. Alguns analistes interpreten aquesta postura com una forma de mantenir l'estabilitat regional davant l'amenaça de la insurgència a Cabo Delgado. El clima de violència, mobilitzacions i repressió dels cossos de seguretat va començar a remetre al febrer, tot i que al març encara es van produir alguns xocs esporàdics, com a Maputo a principis de març, on van morir dos manifestants com a conseqüència de la intervenció dels cossos de seguretat en una mobilització de partidaris de Venâncio Mondlane. Al febrer, les relacions entre Mondlane i PODEMOS es van trencar, ja que Mondlane va acusar PODEMOS de "vendre's" per haver pres escons en la legislatura al gener malgrat les crides a boicot, i va afirmar el 7 de febrer que crearia el seu propi partit.

El Compromís Polític per a un Diàleg Nacional Inclusiu

En un pas positiu, nou partits polítics amb representació a escala local, provincial o nacional, inclòs el governant FRELIMO i els principals partits de l'oposició PODEMOS i RENAMO, van dur a terme converses directes per buscar una solució a la situació i van signar el 5 de març un acord en el qual es van comprometre a un diàleg nacional inclusiu, en particular amb l'objectiu de revisar la Constitució. A l'abril, l'Assemblea Nacional va aprovar per unanimitat aquest compromís amb un diàleg nacional inclusiu, conegut com la Llei de Compromís Polític per a un Diàleg Nacional Inclusiu –desenvolupat a partir de l'acord assolit al març amb els líders de l'oposició– centrat en la reforma de l'Estat, la justícia i els sistemes electorals.² Al no disposar de presència al Parlament per la seva ruptura amb PODEMOS, Modlane no va participar d'aquestes converses. El president Chapo i Modlane també es van reunir bilateralment el 23 de març per rebaixar la tensió.

Des d'aleshores s'ha estat discutint la conformació i participació dels diversos actors en el procés de diàleg inclusiu. Aquest diàleg preveu la creació d'una comissió tècnica formada per 21 membres, dos per cadascun dels nou partits polítics, i tres membres de la societat civil. Les discussions en l'actualitat s'han centrat entorn de la selecció dels membres de la societat civil que hauran de participar en la comissió tècnica i els dubtes entorn de la participació de Venâncio Mondlane en el procés de diàleg, en estar exclòs del procés per no disposar d'un partit polític –a causa de la seva ruptura al febrer amb PODEMOS.

Les organitzacions Institut per a la Democràcia Multipartida (IMD) i la Fundació MASC (Mecanisme de Suport a la Societat Civil) han estat designades per donar suport a aquesta comissió tècnica, amb el suport econòmic de la UE i Suïssa. Aquesta comissió tècnica supervisarà el treball de 10 subgrups temàtics, formats pels partits polítics i per membres de les diferents institucions de l'Estat, que treballaran al voltant de diferents temes, entre ells, la reforma de la Constitució, la reforma fiscal, la reforma del sistema polític i la promoció de la reconciliació, temes que corresponen a alguns dels subgrups establerts. Les decisions elaborades pels subgrups temàtics seran revisades per la comissió tècnica i posteriorment seran presentades a l'Assemblea Nacional i a l'Executiu del país.

Procés de diàleg nacional inclusiu

Font: elaboració pròpia

En paral·lel, segons fonts de la societat civil, el 3 de juny es va iniciar el Fòrum Nacional de la Societat Civil. Aquest fòrum ha d'aportar idees i propostes als subgrups, perquè siguin debatudes i conflueixin en propostes de reformes concretes. Aquest fòrum consta de diferents nivells, i estarà compost per diferents fòrums distritals que al seu torn reportaran als seus respectius fòrums provincials. S'estima que aquest procés tindrà una durada de dos anys, període després del qual l'Assemblea Nacional haurà d'aprovar les reformes proposades.

En aquest escenari, la crisi postelectoral del 2024 ha evidenciat que el procés de democratització moçambiquesa està lluny de consolidar-se. La continuïtat de l'autoritarisme electoral, la instrumentalització de l'aparell estatal i la repressió sistemàtica de l'oposició generen un clima de desconfiança generalitzada. Si no s'introdueixen reformes profundes, el sistema podria continuar deslegitimant-se, amb el consegüent risc de noves onades de violència, major fragmentació social i retrocessos democràtics.

El conflicte de Cabo Delgado: origen, causes i evolució (2017 - juny 2025)

El conflicte armat a Cabo Delgado, una província situada al nord de Moçambic, constitueix un dels més greus i persistents focus d'inestabilitat al sud-est d'Àfrica des d'octubre de 2017. La seva irrupció va marcar el començament d'una insurgència gihadista de caràcter irregular, que ha escalat fins a convertir-se en una guerra prolongada amb implicacions regionals i internacionals. La violència s'ha centrat especialment en districtes com Mocímboa da Praia, Palma, Macomia, Quissanga i

2. Llei de Compromís Polític per a un Diàleg Nacional Inclusiu, 2 d'abril de 2025. Publicat al Boletim da República, 11 d'abril de 2025. Disponible a <https://www.inm.gov.mz/pt-br/content/assembleia-da-rep%C3%BAblica-suplemento-n%C2%BA-1-de-110425-pag-442-1-4-br-n%C2%BA-69-boletim-da-rep%C3%BAblica?utm>

Muidumbe, afectant greument la població civil, que ha patit desplaçaments massius, abusos de drets humans i una crisi humanitària persistent. Recentment, la violència s'ha estès a altres províncies veïnes, com Niassa i Nampula.

La insurgència es va originar amb un atac coordinat de joves musulmans contra comissaries de policia a Mocímboa da Praia. Posteriorment, el grup armat, conegut localment com a Ahlu Sunnah Wa-Jama'ah i més tard vinculat a l'Estat Islàmic (IS), va adoptar tàctiques de guerrilla, propaganda, terrorisme i xarxes de reclutament clandestines. Des del 2019, la insurgència va passar a formar part de la Província Central Africana de l'Estat Islàmic (ISCAP), cosa que va evidenciar la seva vinculació amb moviments gihadistes transnacionals, especialment a Tanzània, Somàlia i la regió dels Grans Llacs. Tanmateix, no s'han acreditat vincles significatius amb les xarxes gihadistes internacionals.

Les causes de l'eclosió de la violència remeten més aviat a factors vinculats amb els greuges i la marginació de la minoria musulmana de Moçambic (22% de la població), així com a l'extrema pobresa de la que és la província més subdesenvolupada del país. Entre les causes del conflicte destaquen elements estructurals d'ordre històric, polític, religiós i econòmic. La marginalització crònica de la regió per part de l'Estat moçambiquès ha deixat Cabo Delgado amb alguns dels pitjors indicadors socioeconòmics del país: altes taxes d'analfabetisme, pobresa extrema, falta d'infraestructura i serveis bàsics. Els índexs de pobresa a Cabo Delgado contrasten amb el seu enorme potencial econòmic a causa de les seves importants reserves de gas natural, la qual cosa ha generat importants inversions en la zona que no han contribuït a reduir la desigualtat i la pobresa de la seva població. Les tensions ètniques i religioses també han estat significatives: la població majoritària musulmana (principalment de les ètnies mwani i makua) ha percebut una discriminació sistemàtica per part de les elits governants, d'ètnia makonde i de filiació cristiana, que dominen el partit en el poder, FRELIMO.

L'expansió del model extractivista ha exacerbat aquestes tensions. El descobriment d'enormes reserves de gas natural a la conca del Rovuma va atreure inversions multimilionàries d'empreses com TotalEnergies i ExxonMobil. No obstant això, la promesa de desenvolupament es va convertir en font de frustració. Les comunitats locals van ser desplaçades sense compensació adequada, les seves terres confiscades, i l'ocupació generada va beneficiar tècnics estrangers o elits locals. Aquestes condicions van crear un clima de

frustració i absència real d'oportunitats entre la joventut, els quals van trobar en el discurs gihadista una narrativa d'apoderament i justícia, segons algunes anàlisis.

Entre el 2018 i el 2021, la insurgència va intensificar els seus atacs, arribant a controlar zones urbanes clau com Mocímboa da Praia (2020), que va estar sota domini insurgent durant més d'un any. L'assalt a Palma el març de 2021, que va coincidir amb la presència de treballadors internacionals del projecte de gas, va tenir una gran repercussió mediàtica i va forçar la suspensió indefinida del projecte liderat per TotalEnergies (que ara està tractant de reactivar). Davant la ineficàcia de l'Exèrcit moçambiquès, el govern va demanar suport internacional. En un primer moment s'havien desplegat contractistes privats de seguretat de la companyia russa Wagner Group, que després d'un any van abandonar el país i van ser reemplaçats per la companyia privada de Zimbàbue Dyck Advisory Group (DAG), que també va abandonar el país després de la incapacitat de les tropes moçambiqueses d'enfrontar-se a la rebel·lió i repel·lir l'atac de Palma el 2021. Després de l'assalt a Palma, el president Filipe Nyusi va signar un acord bilateral amb el seu homòleg ruandès, Paul Kagame, per al desplegament de tropes de Rwanda –acord privat i secret que no va passar per aprovació del Parlament– que van assegurar els voltants del projecte de gas de TotalEnergies i van recuperar Mocímboa da Praia. De forma paral·lela a l'acord amb Rwanda, la Comunitat per al Desenvolupament de l'Àfrica Austral (SADC) va acordar l'enviament d'una missió militar, la Missió a Moçambic de la Comunitat de Desenvolupament d'Àfrica Austral (SAMIM). A mitjans de juliol de 2024 SAMIM es va retirar del país, quedant en l'actualitat únicament les forces ruandeses com a elements externs i tropes tanzanes a la frontera comuna.³

Per al 2023, la campanya militar combinada havia aconseguit un progrés considerable, reduint el nombre d'insurgents d'uns 3.000 a tan sols 300, segons diplomàtics regionals i analistes de seguretat a Moçambic. Tot i que aquesta ofensiva militar va reduir significativament la capacitat operativa de la insurgència, principalment a les ciutats, aquests van adaptar les seves tàctiques, dispersant-se cap a zones rurals de Cabo Delgado i estenent-se a les províncies veïnes de Niassa i Nampula. Des del 2022 fins a mitjans del 2025, els atacs han estat més esporàdics però persistents, demostrant la capacitat del grup per regenerar-se i operar en condicions de clandestinitat. La població desplaçada supera les 900.000 persones, amb greus mancances d'accés a aliments, aigua potable, salut i educació.

3. SAMIM estava composta per 2.200 tropes de Sud-àfrica, Namíbia, Bostwana, Angola i Lesotho. L'acord amb Rwanda, en primera instància, incloïa un desplegament de 2.500 tropes. Per la seva banda, Tanzània tindria desplegades entre 400 i 500 soldats a Moçambic, principalment per evitar que els combatents creuin la frontera de 860 quilòmetres entre els dos països.

Entre abril i juny de 2025 es va registrar una intensificació de les operacions de l'Estat Islàmic de la Província de Moçambic (ISMP). Després del replegament de la insurgència a causa de l'ofensiva conjunta llançada per forces ruandeses i moçambiqueses el 2024, en el segon trimestre de l'any es van intensificar els enfrontaments armats a la regió entre l'ISMP i les forces de seguretat moçambiqueses i els seus aliats ruandesos. Mitjans locals van subratllar que les accions insurgents han adoptat un patró que busca el reagrupament, l'expansió territorial i noves vies de finançament. El mes de maig va marcar un augment substancial de la capacitat ofensiva de l'ISMP, incloent operacions a la província de Niassa, al sud-oest de Cabo Delgado, la qual cosa representa la seva major incursió en aquesta zona des de 2021. En resposta, el Govern moçambiquès va establir un Centre Antiterrorista sota la supervisió del Ministeri de Defensa i va publicar una nova estratègia antiterrorista, orientada tant a l'acció militar com aparentment a l'abordatge de greuges socioeconòmics que alimenten el conflicte. D'altra banda, el 20 de maig, la companyia TotalEnergies va anunciar que buscava aprovació per reprendre el seu projecte de gas natural líquid (GNL) a Cabo Delgado, suspès des de l'atac insurgent de 2021 a Palma.

Malgrat el desplegament militar, el conflicte no ha estat resolt. La resposta de l'Estat ha oscil·lat entre l'enfocament securitari i algunes iniciatives de desenvolupament, generalment promogudes per actors internacionals. Tanmateix, moltes d'aquestes respostes no han aconseguit incorporar la participació comunitària ni abordar les causes estructurals del conflicte. Les organitzacions de la societat civil han subratllat la necessitat d'enfocaments basats en drets humans, justícia social, diàleg interreligiós i enfortiment de les xarxes de solidaritat local. Fins ara, el Govern s'ha negat a promoure qualsevol tipus d'iniciativa de converses de pau amb la insurgència.

En síntesi, la insurgència a Cabo Delgado és el resultat d'una combinació de factors històrics, socioeconòmics, religiosos i polítics. La seva persistència demostra que no pot ser derrotada només mitjançant la força militar. És imprescindible una estratègia integral que combini seguretat, desenvolupament inclusiu, justícia territorial i una política de reconciliació cultural i religiosa.

L'acord de pau de 2019 amb RENAMO

L'acord de pau signat el 6 d'agost de 2019 entre el Govern de Moçambic i la RENAMO va representar una fita en la història política del país. Aquest acord, subscrit a Maputo, va ser el tercer intent formal per tancar el cicle

de violència política iniciat després de la independència. A diferència dels acords de Roma (1992) i del Memoràndum d'Entesa del 2014, el pacte del 2019 va ser concebut com un procés integral, amb el recolzament de Nacions Unides i centrat en tres eixos: desarmament, desmobilització i reintegració (DDR); descentralització política; i reconciliació nacional.

Els primers dos anys del procés (2019-2021) van mostrar avenços substancials. Es va crear un Mecanisme de Seguiment conjunt amb presència d'observadors internacionals, i es va aconseguir desmobilitzar més de 3.000 excombatents de RENAMO, incloent-hi diversos dels campaments més simbòlics a Gorongosa. El programa de DDR, però, va enfrontar dificultats logístiques, pressupostàries i de confiança mútua. Molts exguerrillers van denunciar falta d'accés a recursos per a la seva reintegració social i econòmica. Alguns van tornar a les seves aldees sense ocupació ni terres, mentre d'altres es van desplaçar cap a centres urbans en situació de vulnerabilitat.

Un dels principals desafiaments al procés va ser l'aparició, el 2019, de l'autodenominada Junta Militar de RENAMO, una facció escindida que va rebutjar el lideratge d'Ossufo Momade i va denunciar que l'acord de pau havia estat negociat sense consultar a les bases. Liderada per Mariano Nhongo, aquesta facció va protagonitzar atacs armats entre 2020 i 2021 a les províncies de Sofala i Manica. El conflicte va deixar desenes de morts i va reactivar el temor a una represa del conflicte civil. El Govern va respondre amb una estratègia dual: operatius militars combinats amb ofertes d'amnistia. La mort de Nhongo l'octubre del 2021 va debilitar significativament la Junta Militar, tot i que algunes cèl·lules van continuar actives durant el 2022.

Quant a la descentralització, l'acord contemplava l'elecció directa de governadors provincials i major autonomia financera i administrativa per a les províncies. A la pràctica, la implementació ha estat desigual. Tot i que les eleccions provincials del 2024 van permetre a RENAMO obtenir victòries en algunes províncies clau, com Zambézia i Sofala, les posteriors disputes per la validesa dels resultats i la imposició de governadors per via administrativa van socavar la confiança en el procés.

El 15 de juny de 2023 es va completar formalment el procés amb el desarmament i la desmobilització de l'últim grup d'excombatents i es va procedir al tancament de l'última base militar i el seu quarter general a Vunduzi, província de Sofala. En total, des de l'inici el 2019 del procés de desarmament, desmobilització i reintegració (DDR), 5.221 excombatents de RENAMO van ser desmobilitzats –257 dones i 4.964 homes– i les seves 16 bases militars han estat tancades.

El context postelectoral del 2024 va agreujar encara més la situació. RENAMO va denunciar persecució dels seus quadres, detencions arbitràries i el desmantellament de governs locals guanyats democràticament. A mitjans del 2025, els líders del partit han advertit que sense garanties per a l'autonomia provincial i sense compliment dels acords, el procés de pau podria fracassar. En algunes zones rurals, ja s'observen signes de reactivació de xarxes clientelars d'excombatents que amenacen amb reprendre les armes si continua l'incompliment, segons diverses anàlisis.

La reconciliació nacional, tercer pilar de l'acord, ha estat el component més fràgil. Si bé s'han promogut actes simbòlics de pau i s'han constituït comissions de veritat a nivell provincial, no existeix fins al moment una política integral de justícia transicional ni de reparació a les víctimes del conflicte civil. Els esforços de memòria històrica han estat impulsats principalment per organitzacions de la societat civil i algunes esglésies, però sense suport sistemàtic de l'Estat.

El paper de la comunitat internacional ha estat rellevant en el finançament del DDR i en l'observació del procés. No obstant, actors com l'ONU, la UE o la SADC han mostrat una actitud ambigua davant els incompliments del Govern. En nom de l'estabilitat política i l'anomenada lluita contra el terrorisme a Cabo Delgado, han evitat pressionar de manera decidida l'Executiu perquè respecti els acords.

En aquest marc, la sostenibilitat del procés de pau dependrà de la voluntat política de FRELIMO per complir el pactat, però també de la capacitat de RENAMO per mantenir la unitat interna i canalitzar institucionalment les demandes de les seves bases. Si no s'aconsegueix consolidar una cultura política pluralista, que reconegui la legitimitat de l'oposició i garanteixi una veritable participació descentralitzada, el cicle de violència podria reprendre's.

En conclusió, l'Acord de Pau del 2019 ha estat un avenç significatiu en frenar el conflicte armat entre el Govern i RENAMO. No obstant això, la seva implementació està lluny d'haver-se completat. Les promeses de descentralització, reintegració i reconciliació necessiten ser materialitzades amb urgència per evitar una recaiguda en el conflicte. La pau, com insisteixen nombrosos actors socials, no s'ha d'entendre com a mera absència de guerra, sinó com a construcció activa de justícia, dignitat i drets per a tots els ciutadans moçambiquesos.

Reptes, desafiaments i oportunitats per a la construcció de la pau

En l'àmbit polític, aquesta etapa haurà d'afrontar diversos reptes:

- Promoció de la memòria, la justícia, la reparació i la reconciliació nacional. Impuls a espais de reconciliació a nivell local que puguin contribuir a un clima de reconciliació nacional. En darrer terme, els cossos de seguretat i la pròpia prefectura de l'Estat podrien activar algun mecanisme de reconeixement i reparació del dany causat, per tal de promoure un clima de reconciliació nacional que acompanyi el procés de diàleg.
- La participació efectiva de la ciutadania i de la societat civil. El repte d'aquest procés, que és nou per a tots els actors que hi participen, és que la societat civil i la ciutadania se'n sentin partícips, és a dir, que la ciutadania tingui el convenciment que la seva participació contribuirà decisivament al resultat d'aquest procés de diàleg i que, en definitiva, del seu resultat se'n derivin canvis substancials que puguin influir en el conjunt de la població. En aquest sentit, alguns dels principals esculls seran la possible desafecció i la frustració per la lentitud del procés. Falta claredat en la definició del Fòrum Nacional de la Societat Civil, dels Fòrums provincials i distritals al voltant de com les propostes que es discuteixin acabin arribant als subgrups temàtics. Al seu torn, tampoc s'han definit ni publicitat els mecanismes de participació de la ciutadania en aquests fòrums.
- La participació de Venâncio Mondlane. Fins al moment es desconeix com i si participarà el principal líder opositor, cosa que li conferiria una gran legitimitat al procés. Mondlane ha intentat dur a terme la creació d'un nou partit, anomenat Anamalala (en llengua makua, "es va a acabar / s'acabà" acrònim de l'Aliança Nacional per a un Moçambic Lliure i Autònom), que pel moment ha estat declarat anticonstitucional per utilitzar una llengua no nacional, en lloc del portuguès. El Ministeri de Justícia va establir un període de 30 dies, ampliable a un màxim de 60, perquè els promotors d'aquest partit modifiquessin el seu nom en nom del compliment de la Constitució.
- La construcció de la pau i la transformació no violenta de l'espai polític. Històricament, els canvis a Moçambic des de la seva independència el 1975 s'han produït a través de l'ús de la violència. La mobilització social sempre ha sigut violenta de cara a

la consecució dels seus objectius, per la qual cosa el principal repte en l'actualitat és aconseguir canalitzar tot el clima de frustració i reparar el contracte social entre el Govern i la societat civil a través del diàleg, i no a través de les armes.

Pel que fa al conflicte armat a Cabo Delgado:

- Assistència humanitària. Moçambic s'enfronta a una triple crisi: conflicte armat, fenòmens climàtics extrems recurrents (ciclons –nord– i sequies –sud–) i tensions polítiques després de les eleccions. La situació humanitària travessa un moment crític amb 5,2 milions de persones en situació de necessitat d'ajuda humanitària al país. Les organitzacions presents al país enfronten severes restriccions pressupostàries, incrementades a causa de la cancel·lació dels fons provinents d'USAID. En l'actualitat 1,3 milions de persones es troben desplaçades al país principalment pel conflicte armat, però també a causa dels ciclons i la sequera.⁴ A més el país acull 25.000 persones refugiades provinents de RDC, Rwanda i Burundi. Segons ACNUR, en el que va del 2025, només s'ha aconseguit el 32% dels 42,7 milions de dòlars necessaris per proveir assistència a les persones desplaçades.⁵
- Cooperació regional en la lluita contra ISMP. Al llarg de tres anys, les forces de la SADC van ajudar l'exèrcit de Moçambic a recuperar territori que abans estava en mans de militants i a estabilitzar Cabo Delgado. No obstant això, la campanya militar no va aconseguir eradicar la insurgència. A principis del 2025 la violència a la regió s'ha tornat a intensificar, registrant-se, entre febrer i març una mitjana de 8-10 atacs per setmana, que comencen a afectar altres províncies com Nampula i Niassa. Després de la retirada de les forces de la SADC, únicament les tropes ruandeses tenen presència a la regió (defensant principalment instal·lacions de gas amb unes 5.000 tropes desplegades) i l'Exèrcit tanzà controlant la frontera

comuna. S'estima que ISMP compta actualment amb entre 200-400 combatents.

- Obertura d'espais de diàleg que puguin conduir a acords de pau a nivell local/distrital amb la insurgència. Fins ara, la percepció de múltiples actors al país, és que l'Estat s'ha negat a obrir vies de diàleg amb la insurgència a causa de diferents factors: a) no hi ha un interès real en acabar el conflicte armat a causa d'interessos econòmics a la regió; b) no es coneix una agenda de demandes polítiques per part de la insurgència; c) absència de voluntat política perquè no hi ha una entesa interna dins de FRELIMO. Davant d'aquest escenari, les iniciatives de pau, posades en marxa per actors no estatals, s'han centrat a promoure diàlegs intercomunitaris (macondo, makua, mwani) i interreligiosos (musulmans, catòlics, protestants).

Pel que fa a la implementació de l'acord de pau de 2019:

- Criteris de selecció de persones desmobilitzades no van quedar clars, especialment pel que fa a les dones excombatents. Només es van incloure en el programa a 157 en el programa de DDR, principalment a les esposes d'excombatents.
- Promoció de la memòria i la reconciliació nacional. Les víctimes del conflicte armat van quedar totalment ignorades en l'acord de pau del 2019. El mateix va succeir amb els *curandeiros*, els quals reivindiquen una compensació.
- Aplicació de la clàusula relativa al sistema de pensions d'excombatents. Es requerirà garantir fons suficients per a aquesta dimensió i que no esdevingui un element per a una nova mobilització.
- La Junta Militar, una escissió de la RENAMO que es va oposar a la signatura de l'acord de pau del 2019, després de la mort del seu líder, Mariano Nhongo, es troba totalment desmobilitzada.

4. Aquestes xifres de desplaçament intern inclouen tant a les persones considerades IDPs (600k) com a les considerades retornades (600k). Això es deu a què si ets una persona desplaçada interna dins del teu propi districte, el sistema d'OIM el registra com una persona retornada, tot i que la majoria d'aquestes persones no poden realment tornar a les seves cases.

5. ACNUR Espanya, "ACNUR: Nuevos desplazamientos y la escasez de fondos agravan la crisis en Mozambique", Nota de premsa, 25 de maig de 2025. Disponible a <https://www.acnur.org/es-es/noticias/notas-de-prensa/acnur-nuevos-desplazamientos-y-escasez-de-fondos-exacerban-la-crisis-en-mozambique>

Aquesta publicació està subjecta a una llicència de Creative Commons. Es permet la reproducció total o parcial, la distribució i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet la creació d'obres derivades.

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de l'Escola de Cultura de Pau i no reflecteix l'opinió de l'ACCD ni de la Generalitat de Catalunya.

ecp escola de
cultura de pau

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

Amb el suport:

Escola de Cultura de Pau
Edifici B13, Carrer de Vila Puig,
Universitat Autònoma de Barcelona 08193
Bellaterra (Espanya)
Tel: +34 93 581 14 14
pr.conflict.escolapau@uab.cat
escolapau.uab.cat

@escolapau EscolaPau escoladeculturadepau